

Erindringer om Leif Kayser

af Flemming Friis

Mit første møde med Leif Kayser fandt sted i 1976. I en alder af 15 år havde jeg besluttet mig for at ville være komponist, og jeg slog forskellige komponister op i telefonbogen og ringede dem op for at forhøre mig om muligheden for at få undervisning i komposition.

Af disse telefonopkald husker jeg kun mit opkald til Leif Kayser. Han tog telefonen og sagde med sin lidt spinkle stemme på sit nydelige og klassiske dansk med tydelig diktion: ”998”, hvilket var hans telefonnummer i Vanløse. Efter jeg havde forelagt ham grunden til min henvendelse, svarede han: ”Jeg beskæftiger mig ikke med det elementære”, og så henviste han mig til sin kollega ved DKDM, docent Ebbe Knudsen, som jeg blev privatelev hos.

Ebbe Knudsen var en varm fortaler for Leif Kaysers musik, og gjorde mig altid opmærksom på, når hans værker blev spillet i radioen. På den måde stiftede jeg bekendtskab med de fleste af Kaysers symfonier og hans Te Deum. Ebbe Knudsen lånte mig også optagelser på kassettebånd af Kaysers værker, bl.a. hans juleoratorium.

Jeg traf desuden Leif Kayser og hans hustru ved forskellige selskabelige lejligheder hos Ebbe Knudsen i hans lejlighed på Vognmandsmarken på Østerbro i København.

I 1989 fyldte Leif Kayser 70 år. Jeg var på det tidspunkt organist ved Kastelskirken, og arrangerede to koncerter med hans musik. Ved den første koncert, søndag den 1. oktober, spillede Leif Kayser selv. Han havde på forhånd ønsket et møde ved orglet, hvor programmet skulle besluttes. Selvom jeg havde bedt om et program der udelukkende indeholdt værker af Leif Kayser selv, havde han forskellige forslag til andre komponisters værker, som han gerne ville spille. Efter at have lyttet til det ene og det andet, som han spillede uddrag af, gentog jeg mit ønske om, at programmet udelukkende var med værker af ham selv, og sådan blev det.

Til min store glæde, sagde Danmarks Radio ja til at transmittere koncerten.

Leif Kayser var på det tidspunkt allerede mærket af Parkinsons sygdom, og selvom udførelsen af værkerne sine steder var noget rystende, så blev det alligevel en stor musikalsk oplevelse.

Der var dog et særlig kritisk øjeblik under koncerten, hvor Leif Kayser med foden skulle betjene en pedal, udformet som en bred gaffel med to ben, der skiftede mellem orglets registratur og frikombination. Foden satte sig fast og gav sig til at ryste og afstedkom en konstant skiften mellem de forskellige registreringer der var indstillet.

Kayser var nærmest paralyseret, og løsningen var, at jeg kastede mig ned på gulvet, hev foden ud, fik pedalen indstillet rigtigt og hviskede noget hvæsende: ”Højre hånd på første manual, venstre hånd på andet. Spil!”, og så fortsatte koncerten. Bagefter kommenterede Kayser hændelsen for en kollega i mit påhør: ”Flemming Friis siger: Gør sådan og spil sådan, og så er det rigtigt!”. Sikke et held, at det var rigtigt!

Ved den anden af disse to koncerter, onsdag den 4. oktober, spillede Flemming Dreisig som koncertens hovedværk Leif Kaysers Concerto for orgel. Kayser havde på forhånd kommenteret, at der var et sted i værkets anden sats der ikke kunne lade sig gøre på Kastelskirkens orgel pga. den manglende 2'- stemme i orgelets pedalklaviatur.

At denne stemme manglede, var imidlertid intet problem for Flemming Dreisig. Sagen blev klaret ved at koble 2'- stemmen fra et af manualerne ned i pedalet og bruge samme stemme oktavforskudt til noget af det der skulle spilles i hænderne. Dreisig sad i en hartad umulig position med krydsede arme, mens vi der hjalp med at registrere for ham så måbende på hans kamp med at spille det virtuose afsnit i musikken. Det lykkedes fejlfrit og overbevisende.

Efter koncerten mødte jeg Leif Kayser, der kom gående op ad trappen til orgelpulpituret.

”Nå.. Fik De deres 2'-stemme i pedalet?” – spurgte jeg let ironisk og drillende. Han bukkede og smilede venligt med sit karakteristiske og meget brede smil. ”Jo... den manglede ikke”, svarede han og smilede endnu mere.

Efter koncerten inviterede sognepræst Kirsten Hansen til ost og vin i sin hyggelige embedsbolig i Amaliegade nr. 11. 15 – 20 gæster deltog, og aftenen udspillede sig mest som en samtale mellem Kayser og Dreisig, naturligvis om musik, som de øvrige gæster lyttede til. På et tidspunkt blev der talt om, hvordan et værk kunne slutte, og hvordan det ikke kunne slutte. Da jeg nævnte Maurice Ravels ballet Daphnis et Chloé med dens dionysiske slutning, var det tydeligt, at Kayser ikke brød sig om musikken, og han udbrød han næsten vredt: ”Det er djævelskab”.

Sidst i 1990'erne havde jeg selv lejlighed at prøve kræfter med Leif Kaysers orgelmusik.

I 1998 uropførte jeg det korte stykke Monogramma meditativo skrevet over tonerne B-E-A-G, initialerne på organisten Benedicte Agger, hvem stykket var tilegnet, men Benedicte Agger havde ikke selv spillet det.

Året efter spillede jeg Kaysers Notturmo drammatico.

Min kontakt med Kayser blev samtidig med disse opførelser mere hyppig. Hans 80-års fødselsdag i 1999 nærmede sig, og jeg fik foranlediget at en liste over Kaysers orgelværker blev trykt i Organist-bladets udgave i april 1998.

Jeg tilbød Kayser, der på dette tidspunkt var meget mærket af Parkinsons sygdom, at hvis der ville være interesse blandt organister for at købe hans noder, så ville jeg hjælpe til med at skrive fakturaer og gå på posthuset og sende noderne. Kayser tog taknemmeligt imod dette tilbud.

Der kom en del henvendelser, og jeg var mange gange på besøg i Vanløse, hvor jeg hentede de noder der skulle sendes. Jeg lærte derfor indholdet i den meget store nodereol i kælderen at kende, og kunne nemt finde de værker, som var blevet bestilt. På et tidspunkt var det Kaysers Concerto, der skulle sendes til en organist, og følgende ordveksling fandt sted (citeret efter hukommelsen):

FF: Jeg henter lige et eksemplar af koncerten inde i reolen.

LK: Der er ikke flere eksemplarer af den.

FF: Jo ... der er en tre-fire stykker endnu.

LK: Nej ... der er ikke flere.

FF: Må jeg gå ind og kigge?

LK: Du må alting (vi var på det tidspunkt blevet dus).

Jeg gik ind og hentede de tre eller fire eksemplarer af noden og viste dem til Leif, og sagde let overlegent og triumferende:

FF: Se nu, hvad din underbibliotekar kan udrette!

Leifs svar faldt prompte:

LK: Nej, ikke underbibliotekar, men under bibliotekar.

Leif lagde tryk på stavelsen 'und' i ordet 'under' og ændrede dermed betydningen fra noget underordnet til noget underfuldt.

Bemærkningen faldt prompte, og jeg nåede nærmest ikke at grine ad det raffinerede og virkelig morsomme indfald, som var så typisk for hans humor.

En enkelt gang havde jeg selv besøg af Leif Kayser. Tirsdag den 10. februar 1998 havde Nathanaels Kirkes daværende organist, Ida Borup Søgaard, inviteret Jørgen Ellegård Frederiksen til at spille en orgelkoncert i sin kirke. På programmet var bl.a. Knud-Erik Kengens 7 koncertante orgelkoraler. Efter koncerten kom Ida Borup Søgaard, Knud-Erik Kengen, Jørgen Ellegård Frederiksen, Leif Kayser og Birthe Trærup med hjem til min lejlighed på Amagerbrogade.

Da selskabet brød op, og i lejlighedens entré var ved at iføre sig overtøjet, tabte Birthe Trærup et eller andet på gulvet, måske en paraply. Det var Leif der reagerede

prompte, og med tre meget hurtige trin var henne og samle genstanden op. Trods sin svækkelse med stive muskler, reagerede han hurtigere end jeg og de øvrige gæster.

Der er forskellige anekdoter der fortæller om Leif Kayser som en barsk mand, der ikke lagde skjul på sin utilfredshed over forskelligt. Det er ikke noget jeg selv har oplevet, men jeg glemmer til gengæld aldrig hans uforbeholdne glæde efter den fødselsdagskoncert der blev holdt i Frederiks Kirke (Marmorkirken) i forbindelse med 80-årsfødselsdagen. Aftenens hovedværk var Kaysers Concerto, som Jørgen Ellegård Frederiksen gav en fremragende opførelse på det instrument hvor Leif selv havde uropført værket mange år tidligere.

Leif var lykkelig, og udtalte med vægt på ordene om Jørgen Ellegård Frederiksens opførelse: ”Det var modent”, en overordentlig stor ros.

Leif fortalte mig også senere om, at hans tandlæge havde været til koncerten, og havde fortalt ham om hvor stor en oplevelse det havde været for hende. Han var tydeligvis oplivet over at tandlægen, som ikke var specielt musikkyndig, havde oplevet noget særligt ved at høre hans musik.

Leif kunne også selv fortælle anekdoter, og mange af dem var om hændelser han selv havde oplevet. En af dem husker jeg særlig tydeligt (citeret sådan som jeg husker Leifs fortælling):

Olivier Messiaen havde givet koncert i Vor Frelses Kirke i København. Efter koncerten inviterede Vor Frelses Kirkes organist, Valdemar Hansen, til komsammen i sit hjem i Buddinge. Messiaen havde været noget uvillig over at skulle den lange vej dertil, men endte dog med at takke ja, og det blev et besøg, som han aldrig glemte. Valdemar Hansen var ”bibliofil” (som Leif udtrykte det), og da han præsenterede Messiaen for et eksemplar af originaludgaven fra 1722 af Rameaus *Traité de l’harmonie réduite à ses principes naturels*, var Messiaens øjne ved at trille ud af hovedet på ham af forbløffelse. Fra nu af var Buddinge en vigtig plet på verdenskortet for Messiaen.

Da Leif fortalte mig anekdoten og mindedes Messiaens overraskelse over at se bogen, måtte han tage brillerne af og tørre øjnene af grin. Messiaen var ikke en mand der var nem at imponere, men det skete i dette tilfælde. *)

Leif havde stor respekt for Olivier Messiaens værker. Han opførte selv hans *Visions de l’Amen* for to klaverer flere gange. Han fortalte mig, at en af opførelserne foregik på Statens Museum for Kunst i København, hvor han spillede sammen med en norsk pianist. De havde opført værket sammen tidligere, men på grund af tidspres, havde nordmanden ved denne lejlighed svært ved at nå at være fuldstændig forberedt på at opføre dette meget krævende værk.

Leif havde så arrangeret udførelsen af Visions de l'Amen, så de to klaverstemmer blev delt således, at han, Leif, spillede de mest komplicerede passager, mens den norske kollega slap nemmere.

”Det var anstrengende”, afsluttede Leif sin fortælling om denne koncert.

Den 5. september 1999 spillede jeg en portrætconcert med egne kompositioner i Lindevang Kirke på Frederiksberg. Leif ankom til koncerten på cykel, hvilket pga. hans rystelser så ud til at være en farefuld færd, men han var ikke bekymret. Han brød sig vist ikke meget om min musik, men sagde dog: ”Det bedste kom til sidst”. Det var værket Apokalyptiske danse for basun og orgel, som basunisten Jesper Juul spillede så fremragende, som alligevel gjorde et indtryk på den kræsne komponist.

Det var jeg stolt over.

Jeg er også stolt over og glad for at have kendt Leif Kayser, der både grundet sit virke og sin personlighed var et usædvanligt og meget spændende bekendtskab.

Flemming Friis, marts 2019. Revideret juni 2021

**) Olivier Messiaens besøg i Buddinge fandt sted i organist Valdemar Hansens embedsperiode, som varede fra 1949 til 1961, og muligvis i forbindelse med en koncert den 11. marts 1951:*

I avisen Land og Folk er der den 4. marts 1951 annonce for Olivier Messiaens koncert i Holmens Kirke en uge senere den 11. marts. Annoncen omtaler programmets indhold: Messiaens eget værk La Nativité du Seigneur med bemærkningen ”1. G. i Danm.”.

På dagen for koncerten er der i avisen Nationaltidende annonce for koncerten i ”Vor Frelses Kirke. I Aften Kl. 20,15”. Også i denne annonce omtales Messiaens opførelse af La Nativité du Seigneur som ”1. G. i Danm.”, så det er utvivlsomt den samme koncert, som af pt. ukendte årsager blev flyttet fra Holmens Kirke til Vor Frelses Kirke.

Muligvis har Olivier Messiaen givet koncert i Vor Frelses Kirke igen i perioden inden 1961, og det er derfor ikke muligt at fastslå, om det var efter koncerten den 11. marts 1951, at Leif Kayser var i selskab med Olivier Messiaen i Buddinge, eller om det har været ved en senere lejlighed.

Vor Frelses Kirke har ikke gemt oplysninger om koncerter i denne periode.

Claus Røllum Larsen fra Det kongelige Bibliotek har venligst søgt i bibliotekets arkiver for at finde oplysninger frem, men har ikke kunnet finde programmer eller andre arkivalier om sagen.